

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Akademik Türkçe İçeriklerinde Üstsöylem Belirleyicilerin Görünümleri
Appearances of Metadiscourse Determinants in Academic Turkish Contents

Ramazan ŞİMŞEK

Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü
simsekramazan1989@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-8295-8903

Teymur EROL

Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu
eroltaymur@gmail.com
Orcid ID: 0000-0003-1738-0858

Öz: Hedef kitle ve söylemin kaynağı arasındaki bildirişim dil bilimsel yapılar aracılığıyla çok değişkenli bir yapıya bürünür. Bu yapısal süreç hedef kitleye gönderilen bildirimlerin ikna ediciliği, inandırıcılığı ve kabul edilebilirliği üzerinden şekillenmektedir. Akademik amaçlarla geliştirilen söylemde mesajların şekillendirilmesi, hiyerarşik sıralaması ve organizasyonu üstsöylem belirleyiciler aracılığı ile sağlanmaktadır. Üstsöylem belirleyiciler aracılığıyla yazar anlatmak istediği temel mesajları vurgulayıp muhatabını olumlu veya olumsuz bir kaniya ikna etmeye çalışabilir. Üstsöylem belirleyiciler ile ilgili son yıllarda yapılan çalışmalar dikkat çekmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasının kullanıldığı bu çalışmada da akademik Türkçe eğitiminde kullanılan materyallerde üstsöylem belirleyicilerin görünümünün ve türlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede araştırmanın verisini oluşturan içerikler derlem tabanlı araçlarda kullanılacak formata dönüştürülerek veri tabanı inşa edilmiştir. İncelenen veri tabanı aracılığı ile akademik Türkçe eğitiminde kullanılan içeriklerde üstsöylem belirleyicilerin dengeli dağılmadığı saptanmış olup bağlayıcı türündeki etkileşimli üstsöylem belirleyicilerin baskın olduğu gözlenmiştir. Akademik gayelerle yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bireylerin anlama ve anlatma becerilerinde oluşturacağı yansımalar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Üstsöylem belirleyici, akademik Türkçe, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi.

Abstract: Communication between society and the source of discourse takes on a multivariate structure through linguistic structures. This structural process is shaped by the persuasiveness, persuasiveness and acceptability of the notifications sent to the target audience. In the discourse developed for academic purposes, the shaping, hierarchical order and organization of the messages are provided by metadiscourse determinants. By means of metadiscourse markers, the author emphasizes the main messages he wants to convey and can try to persuade people to a positive or negative opinion. Recent studies on metadiscourse determinants draw attention. In this study, in which case study, one of the qualitative research methods, was used, it was aimed to determine the appearances and types of metadiscourse determinants in the materials used in academic Turkish education. In this framework, the contents of the research data were converted into the format to be used in corpus-based tools and the database was built. Through the database examined, it was determined that the metadiscourse determinants were not evenly distributed in the contents used in academic Turkish education, and it was observed that the interactive metadiscourse determinants in the connector type were dominant. The

Geliş Tarihi:11.07.2023

Kabul Tarihi:24.08.2023

Yayın Tarihi:31.08.2023

Atıf: Şimşek, R. & Erol, T. (2023). Akademik Türkçe içeriklerinde üstsöylem belirleyicilerin görünümüleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 393-403. Doi: 10.33437/ksusbd.1325683

---

reflections on the comprehension and expression skills of individuals who learn Turkish as a foreign language for academic purposes are emphasized.

Keywords: Metadiscourse determinant, academic Turkish, teaching Turkish as a foreign language.

GİRİŞ

Dil sahip olduğu mahiyet gereği hangi mecrada kullanılırsa kullanılsın kitleyi ikna etme, argümantasyon, çürütme, diyalog kurma vb. aksiyonları her daim bünyesinde bulundurur. Bildirişimin olduğu mekân, atmosfer ve duygu yükü bu sürecin muhataplarının semantik şemalarıyla da doğrudan ilişkilidir. Tüm bu fiziksel, zihinsel ve fonetik faktörlerin bileşkesi olarak öne çıkan söylem kavramı sözlü metinler kadar yazılı metinlerden de beslenmektedir.

Söylem bir meta-eylemdir ve ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçlerdir. Söylem sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik alanlar gibi, sosyal hayatın tüm yönleri ile ilişkilidir (Sözen, 1999). Söylem yazılı, sözlü, görsel, dijital alanlarda belirli bir perspektif ve statü üzerinden yönlendirilen mesajlar bütünü olarak tanımlanabilir. Bu mesajların içeriği açık yazılı sözlü kodlar ile somutlaştırılabileceği gibi tutum ve davranışlar da söylemi temsil edebilir. Söylem, yapısal yaklaşıma göre tümce ötesi, tümceden büyük dil birimi; dilin toplumsal boyutu vurguladığında ise dilsel büyüklüğüne bakılmaksızın (tek sözcük, tümce, paragraf vb.) işlevsel, iletişim değerli birim olarak tanımlanabilecek sözce”dir (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2011: 227).

Söylem (discourse), cümle ve salt semantik yapılar dışında bildirişimin kitlesel yönüne ve iletinin derin yapısına odaklı birimlerle ilgilenir. Bu yapısal ifadelerin yazılı, sözlü veya metin dışı görsellerden oluşması mümkündür (Vardar 2002: 179, Paltridge 2006: 19, İmer vd. 2011: 227, Kerimoğlu 2014: 140).

Punch’a (2005) göre sohbet ve konuşma münhasır söze dökülen önermelerle sınırlı değildir, günlük uygulamalar içinde sosyal dünyayı görme, sınıflandırma ve ona tepki verme yollarını da içerir. Dolayısıyla söylem bünyesinde mesajın muhatabı olan kitle ya da bireyin ikna edilmesi ve iletişim sürecine dahil edilmesi için belli başlı dilsel aktörlerin başat bir rolü bulunmaktadır. Bu dilsel aktörler söylem belirleyicileri olarak tanımlanmaktadır.

Söylem belirleyicileri (discourse markers) “metnin birimleri arasındaki tutarlılığı ve değişik bağıntıları belirten dilsel öğeler olarak tanımlanabilir (Özbek, 1998). Literatürde söylem parçacığı (discourse particle), pragmatik işaretleyici (pragmatic marker) gibi farklı terimlerle de karşılanan söylem belirleyiciler, genel itibarıyla edat, zarf, bağlaç, ünlem gibi farklı sınıflara ait olabilen sözcüklerin veya bir kalıp ifade halini almış yapıların oluşturduğu dil bilgisel araçlar olarak değerlendirilir (Schiffrin 1987, Fraser 1999, Maschler ve Schiffrin, 2015).

Söylem kavramının çok değişkenli pragmatik ve semantik yapısı göz önüne alındığında hedef kitlede istenen etkinin oluşturulması için savın söylem belirleyicilerle desteklenme, güçlendirilme ihtiyacı oluşmaktadır. Kitleyi ikna etme, belirli düşünceler etrafında inşa etme, düşünceyi güçlendirme gayesi etrafında bu ihtiyacı üstsöylem belirleyiciler karşılamaktadır. İkna edebilme becerisi öğrencilerin akademik yaşantıları için önemli odaklar arasında yer almaktadır (Crowhurst 1990). Mauranen (1993) ve Hyland (2005) okul ortamlarında yazılı metin üretim çalışmalarında genellikle dil bilgisi kurallarına odaklanıldığını, söylemin etkinliğini ilgilendiren üstsöylem belirleyicilerin göz ardı edildiğini belirtmiştir.

Tarihsel kökeni 20. yüzyılın ikinci yarısına dek uzanan üstsöylem kavramı Williams (1981), Vande Kopple (1985) ve Crismore’un (1989) çalışmalarıyla geliştirilmiş ve üstsöylem olarak adlandırılmıştır. Zellig Haris tarafından semantik yük ve düşüncenin anlaşılması maksadıyla içeriğin alıcıya göre biçimlendirilmesi (Akbaş ve Hatipoğlu, 2018; Tarcan, 2017); yazarın hitap ettiği söylem topluluğu kapsamındaki üyelerin, üretilen metni daha rahat anlatabilmesine yardımcı olan düzenleyiciler (Schiffrin, 1987) olarak tanımlanmıştır. Üstsöylem belirleyicileri ile yazar metnin nasıl okunması, nasıl yorumlanması ve ayrıca metne nasıl reaksiyon verilmesi konusunda okuyucuyu yönlendirir ve böylece metnin ikna ediciliği artırılmış olur (Crismore, Markkanen ve Steffensen, 1993).

Alanyazında üstsöylem çalışmalarının büyük oranda temelini oluşturan Hyland ve Tse'nin (2004) çalışmalarında, üstsöylem belirleyicilerinin metni açıkça organize etmeye, okuru bağlamaya, hem inceleme nesnesine hem okura karşı tutumu belirtme amacına vurgu yaptıkları görülmüştür. Mesaj, alıcı ve kaynak dönüşümü etrafında üstsöylem belirleyiciler Hyland'a (2005: 49) göre etkileşimli ve etkileşimsel olmak üzere iki ana yapıdan müteşekkildir.

Tablo 1. Hyland'ın (2005) üstsöylem tasnifi

Tür	İşlev	Örnek
Etkileşimli	Okuyucuyu metinde yönlendirmeye çalışır.	Kaynaklar
Bağlayıcı (Transitions)	İki cümle arasındaki ilişkiyi işaret eder	Ayrıca, ek olarak, ama, böylece, ve
Çerçeve Belirleyiciler (Frame Markers)	Söylem eylemlerine, dizilerine ve söylem aşamalarına gönderim yapar.	Sonunda, sonuç olarak, amacım, ilk, son
Metin-içi Belirleyiciler (Endophoric Markers)	Metin içi bilgilere atıfta bulunur	Aşağıda belirtildiği gibi, şekil X, birinci bölümde
Tanımlayıcılar (Evidentials)	Farklı metinlere gönderimde bulunur.	X'e göre, Z şu şekilde açıklar.
Kod Çözümleyiciler (Code Glosses)	Önermesel anlamları ayrıntılandırır.	Şöyle ki, örneğin, başka bir deyişle
Etkileşimsel (Interactional) Okuyucuyu metne dâhil eder.	Okuyucuyu metne dâhil eder	Kaynaklar
Kaçınımlar (Hedges)	Yazarın sorumluluğunu azaltır	Mümkün, olası, belki, yaklaşık
Güçlendiriciler (Boosters)	Kesinliği güçlendirir.	Kesinlikle, açıktır ki ...
Tutum Belirleyicileri (Attitude Markers)	Yazarın önermeye yönelik tavrını belirtir.	Ne yazık ki, kabul etmek gerekirse, şaşırtıcı bir biçimde
Kendinden Sözetme (Self Mentions)	Kaynak/yazar açık gönderimde bulunur.	Ben, biz, benim, beni / bana, bizim
Katılım Belirleyicileri (Engagement Markers)	Okuyucu ile yazar arasında ilişki kurar.	Düşünün ki, göreceksiniz ki

Hyland'ın üstsöylem kategorizasyonu dikkate alındığında Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri metnin yapılandırılmasına gönderimde bulunarak okuyucu ya da dinleyicinin metni anlamlandırması için yazarın ya da konuşucunun metinleri yapılandırmada kullandıkları işaretlerdir. Etkileşimsel Üstsöylem Belirleyicileri ise daha subjektiftir ve birebir yazar ya da konuşucu ile okuyucu ya da dinleyici arasında iletişim kurup yazarın öznelliğini işaret etmektedir. (Hyland, 2005:44). Daha önce de belirtildiği gibi Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri metnin anlaşılır kılınması, yazarın savının karşı tarafta inşa edilmesine yardımcı olma gayesi taşımaktadır.

Bağlayıcı olarak adlandırılan etkileşimli üstsöylem belirleyicileri bağlaç ve ilgeçlerden oluşup cümle içinde iki ifade arasında ekleme, sonuç, çıkarım ve karşılaştırma gibi anlam ilişkilerini üretir. Çerçeve belirleyiciler ise sırlama, tahmin, önerme gibi işlevlere sahiptir. Sonuçta, sonuç olarak, amacım vb. yapılar çerçeve belirleyicilere örnek olarak verilebilir. Metin içi belirleyiciler metnin diğer bölümlerine gönderimde bulunmak için kullanılan ifadelerdir. Tanımlayıcılar konunun hedef kitle tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla kullanılan ifadelerdir. Kod çözümleyiciler ise metnin yapısında bulunan kuramsal ya da kavramsal ifadeleri açığıklayan, genişleten ifadelerdir (Hyland, 2005:50-52).

Derlem

Derlem, dil bilimi çalışmalarında belirli bir alana özgü ya da dilin tamamını temsil edecek metin parçaları üzerine kurgulu bir sahayı işaret etmektedir. Doğal Dil İşleme (DDİ) olarak da adlandırılan bilgisayarlı dilbilim, derlem adı verilen dil örnekçelerini temel alarak, uygulamalı dil biliminin (applied linguistics) paralelinde, başta sözlük bilim olmak üzere dil bilgisi, ağız, çeviri bilim, tarihsel dil bilgisi ve dilsel değişim, dil öğrenimi ve öğretimi, anlam bilim, kullanım bilim, toplum dil bilim, söylem çözümlemesi, biçem bilim ve yazın bilim çalışmalarında yoğunlukla kullanılmaktadır (McEnery, vd.,

2006: 80-122; Kennedy 1998: 208-310). Sözlük çalışmaları derlem dil bilimi alanının temelini oluşturmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilişim alanındaki gelişmelerle beraber dil bilimi çalışmalarında derlem kullanımı da aynı paralelde artmıştır. Henry Kučera ve W. Nelson Francis, 1961-1964 yılları arasında Amerikan İngilizcesi ile yazılmış metinlerden oluşan ilk derlem olan *The Brown Corpus*'u tasarlamışlardır. 1990 yılında, 365 milyon sözcükten oluşan tek dilli derlem 16 Avrupa dili için oluşturulmuş, Batı dilleri özelinde uygulamalı dil bilimi faaliyetlerinde ciddi artış görülmüştür (Leech, 1991: 21). Türkçede derlem çalışmaları ise 2000'li yıllardan sonra giderek ivme kazanmıştır. Bilgisayar altyapısı kullanılarak Türkiye'de yapılan ilk derlem Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) bünyesinde 1999-2003 yılları arasında tamamlanan ODTÜ Türkçe Derlemi'dir. Yazılı kaynakların veri setini oluşturduğu bu derlem genel derlem türünde tasarlanmıştır (Şimşek, 2021). Akademik araştırmalar ve dili temsil etme bağlamında en sık kullanılan derlemlerden biri de 50 milyon kelime Türkçe Ulusal Derlemi'dir (TUD). Söz konusu derlem; tasarımcıları tarafından günümüz Türkçesinin çok sayıda farklı alan ve türlerden yazılı ve sözlü örneklerini içeren, geniş kapsamlı, dengeli ve temsil yeterliliğine sahip, genel amaçlı bir referans derlem olarak tanımlanmıştır. Derlem hazırlanırken İngiliz Ulusal Derlemi model olarak alınmıştır. Bununla birlikte Türkçenin yapısına uygun birtakım değişiklikler yapıldığı ifade edilmiştir. (Aksan vd., 2016). Derlem dil bilimi çalışmalarında dilin bütünü veya dilin belirli kesitinde öne çıkan anlam özellikleri, kelime sıklıkları ve kelimelerin eş dizim görünüşleri temel araştırma alanları içinde yer almaktadır. Bu çalışmada da akademik Türkçe eğitiminde kullanılan materyallerdeki söylem belirleyiciler derlem tabanlı olarak incelenecektir. Amaç-sonuç, nedenleme, gerekçelendirme, açıklama gibi anlam ve metin kurgusunda öne çıkan içeriklerin görünüşleri üzerinde durulacaktır.

Alanyazında Türkçe bilimsel metinler üzerine yapılan üstsöylem çalışmaları dikkate alındığında Uzun (2002) akademik metin içerikleri Hyland'ın (1998) teorisine göre incelenmiştir. Zeyrek (2002) psikoloji alanında kaleme alınmış bilimsel metinlerde üstsöylem belirleyicilerini incelemiştir. Kan (2016) dil eğitimi ve edebiyat alanındaki metinlerde üstsöylem belirleyicilerini ele almıştır. Dağ Tarcan (2020) üstsöylem belirleyicileri akademik yazma açısından analiz etmiştir. Çimen ve Kurudayıoğlu da (2020) üstsöylem belirleyicilerini akademik yazma açısından irdelemiştir. Bu çalışmada ise yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yer alan akademik Türkçe derslerinde faydalanan materyallerdeki metinler etkileşimli üstsöylem belirleyiciler bakımından analiz edilmiştir. Araştırmanın problem durumu aşağıda belirtilmiştir.

1. Akademik Türkçe derslerinde kullanılan metinlerdeki etkileşimli üst söylem belirleyicilerin dağılımı nasıldır?

2. Etkileşimli üstsöylem belirleyiciler metin içi bildirişimi nasıl sağlamaktadır?

YÖNTEM

Etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin araştırıldığı bu çalışmada nitel araştırma yöntemi olan durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışmaları olay veya olguları bütüncül, derinlemesine inceleme ve keşfetme fırsatı sunması açısından özellikle eğitim süreçleri ve ortamlarının karmaşıklığını anlamak için eğitim araştırmalarında oldukça tercih edilmektedir (Uçan, 2019). Bunun yanı sıra durum çalışmaları nitel veya nicel araştırma yöntemleriyle birlikte kullanılabilir (Yin, 2018). Bu çalışmada da var olan durumu ortaya koymak için doküman incelemesi yapılmıştır. Elde edilen dokümanlar betimsel yöntemle incelenmiştir.

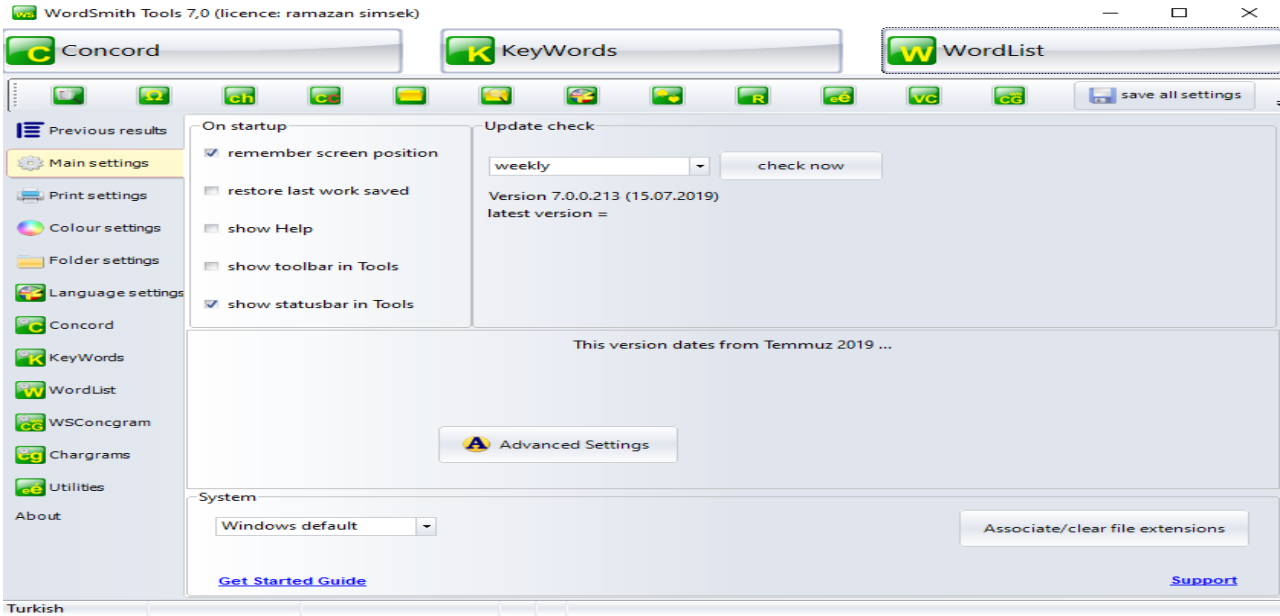
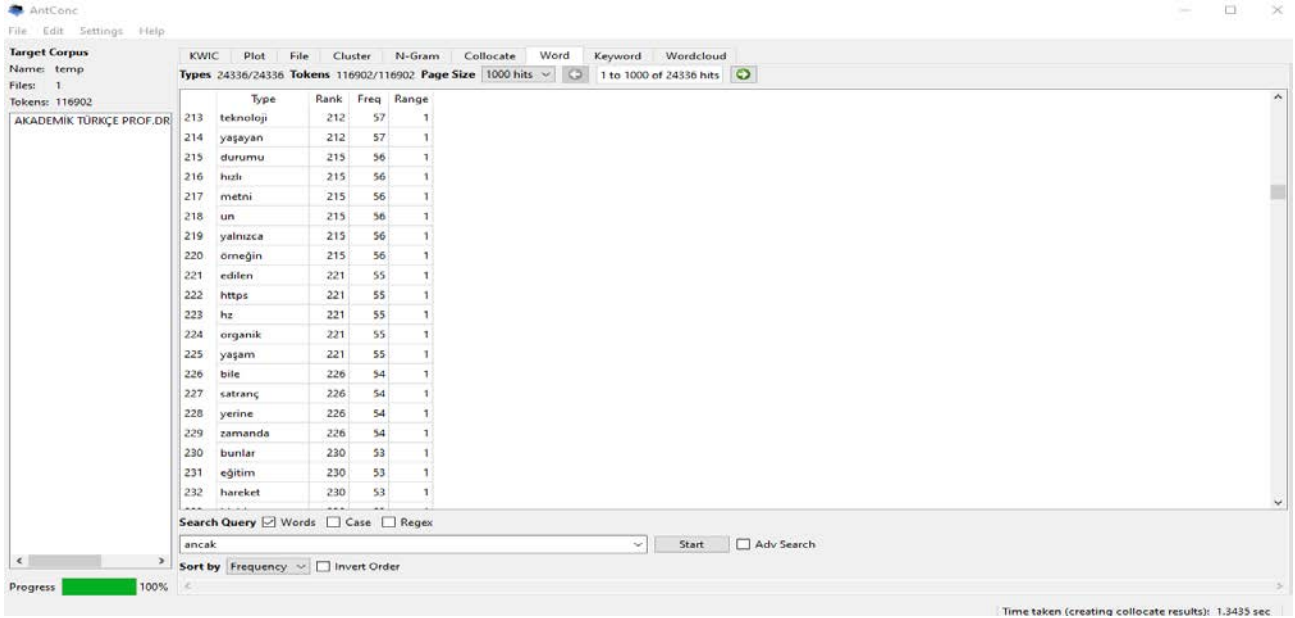
Araştırmanın inceleme nesnesi

Araştırmada yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan akademik Türkçe ders materyallerinde yer alan metinler incelenmiştir. Karatay vd. (2019) tarafından hazırlanan "Akademik Türkçe" materyali araştırmanın veri tabanını oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılan akademik Türkçe ders materyallerinde yer alan etkileşimli üstsöylem belirleyicilerin tespiti için ilgili dokümanlar taranarak dijital ortama aktarılmış, OCR kod çözümü süreçleri tamamlanmıştır. Materyalin sözcük varlığının tespiti için daha sonra TXT dönüşümü gerçekleştirilmiş, böylece metinler AntConc ve WordSmith Tools yazılımlarının veri tabanına

uygun hale getirilmiştir. Metinlerin incelemesinde kullanılacak kategorilerin saptanmasında Hyland'ın (2005) ortaya koyduğu etkileşimli üstsöylem belirleyicileri esas alınmıştır. Bu çerçevede ilgili kategorilerde yer alan üstsöylem belirleyicilerin görünümleri veri tabanında tespit edilmiştir.

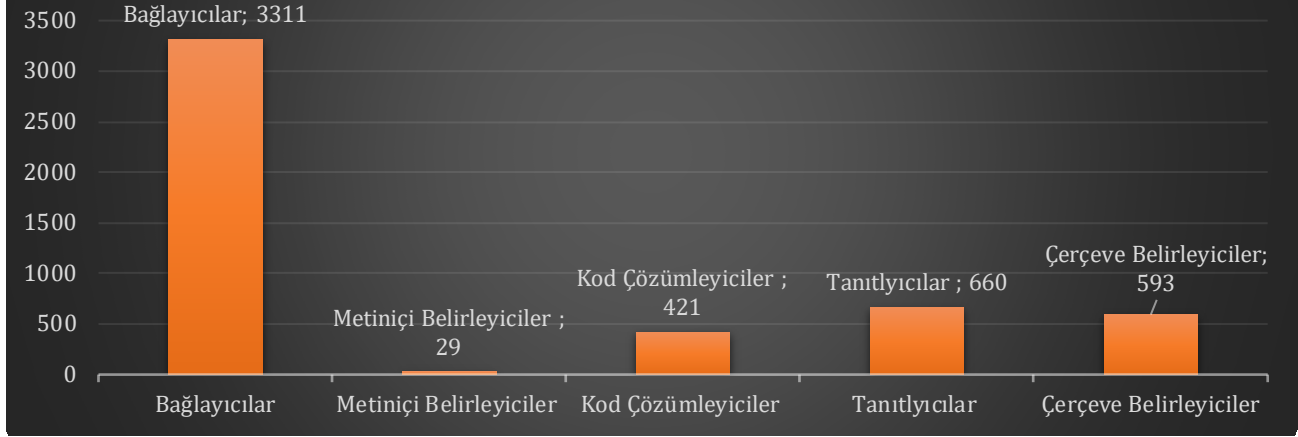

Şekil 1. AntConc ve WordSmith Tools yazılımlarına ait görseller

BULGULAR

Akademik Türkçe eğitiminde kullanılan içeriklerdeki etkileşimli üst söylem belirleyiciler tespit edilmiş ve Grafik 1'de gösterilmiştir.

Etkileşimli üstsöylem belirleyicilerin dağılımı

Grafik 1. Etkileşimli üstsöylem belirleyicilerin dağılımı

Akademik Türkçe eğitiminde kullanılan içeriklerde etkileşimli üst söylem belirleyicilerinin dağılımı incelendiğinde toplam 5.014 etkileşimli üstsöylem belirleyici tespit edilmiştir. Bağlayıcı türündeki etkileşimli üstsöylem belirleyicilerin sıklık değerinin 3.311, metin içi türündeki etkileşimli üstsöylem belirleyicilerin sıklık değerinin 29, kod çözümleyici türündeki etkileşimli üstsöylem belirleyicilerin sıklık değerinin 421, tanıtlayıcı türündeki etkileşimli üstsöylem belirleyicilerin sıklık değerinin 660, çerçeve belirleyici türündeki etkileşimli üstsöylem belirleyicilerin sıklık değerinin 593 olduğu saptanmıştır.

Araştırmada en sık kullanılan etkileşimli üstsöylem belirleyici türünün bağlayıcılar olduğu tespit edilmiştir. Akademik metinlerde gerekçelendirme ve ifadeleri birbiriyle ilişkilendirme ihtiyacı ve hedef kitleyi savunulan teze ikna etme çabasının bu durumda etken olduğu ifade edilebilir.

Tanıtlayıcılar, çerçeve belirleyiciler ve kod çözümleyici türündeki söylem belirleyicilerin birbirine benzer düzeyde kullanıldıkları tespit edilirken metin içi belirleyicilerin ise çok düşük düzeyde kullanıldığı görülmüştür.

Araştırmanın veri tabanında tespit edilen etkileşimli üstsöylem belirleyici kategorisindeki bağlayıcılara ait veriler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Bağlayıcı türünde olan etkileşimli üstsöylem belirleyicilerine ait veriler

Etkileşimli Üstsöylem Belirleyiciler	Sıklık
Bağlayıcılar (3311)	ve (2543) ancak (129), hem hem (78), ama (60), çünkü (53), fakat (44), hatta (40), ama (36), aslında (30), bu yüzden (30), sebebiyle (32), rağmen (25), beri (25), böylece (21), ister (19), dolayısıyla (19), bu nedenle (16) ayrıca (15), zira (11), karşın (10) gerekse (8), gerçekten (6), oysa (7), böylelikle (8), aksine (7), kısacası (7), nitekim (4), yahut (4), oysaki (4), keza (4), lâkin (4) ek olarak (4), tersine (2)

Bağlayıcı türündeki etkileşimli üstsöylem belirleyicilerin sıklık değeri f(3.311) olarak tespit edilmiştir. Oldukça yüksek bir sıklığa sahip olan bağlayıcı türündeki söylem belirleyicilerin daha çok kıyaslama, gerekçelendirme amacıyla kullanıldığı görülmüştür. Bu yolla öğrencilerde diyalektik yapının inşası ve geliştirilmesinin öncelenmiş olduğu söylenebilir. Ayrıca metin içi gerekçelendirme, zıtlıkları işaret ederek çürütme, ekleme gibi araçlar kullanılarak söylemin vurgusu artırılmak istenmiştir. Özetleme, toparlama işleviyle kullanılan söylem belirleyicilerin ise daha az kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, yazarların inşa edilen söylemle hedef kitlenin zihninde gönderimleri derli toplu hale getirme gibi çıkarsamaları gözetmediklerine işaret olarak algılanabilir.

Veri tabanından örnekler:

*“İnşaat işiyle uğraşan kişi, birisi için ev yaptığında işini sağlam ve yeterince eksiksiz yapmazsa; inşa edilen ev, bu **nedenle** bir gün yıkılıp ev sahibinin ölümüne yol açarsa, evi yapan kişi ölüm cezasına çarptırılacaktır”*

*Depremler **sebebiyle** İnka şehirleri yerle bir olmuştur.*

Etkileşimli üstsöylem belirleyici kategorisinde yer alan çerçeve belirleyicilere ait veriler Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Çerçeve belirleyici türünde olan etkileşimli üstsöylem belirleyicilerine ait veriler

Etkileşimli Üstsöylem Belirleyiciler	Sıklık
Çerçeve belirleyiciler	ilk (185), sonra (163), önce(109), çalışmada (36), sonucunda (38),araştırmada (22), çıkarılan sonuç (12), araştırmada/bu araştırmada (22), amaçla (6)

Tablo 3 incelendiğinde çerçeve belirleyici türündeki etkileşimli üstsöylem belirleyicilere ait sıklık değerinin f(593) olduğu tespit edilmiştir. Metin aşamalarını inşa edip konu geçişlerini sağlama işleviyle öne çıkan çerçeve belirleyicilerin veri analizi, bulguların değerlendirilmesi ile ilgili süreçlerde kullanıldığı görülmektedir. Söylemi güçlendirme, hipotezin genel çerçevesini çizme gibi amaçların öncelendiği söylenebilir.

Veri tabanından örnekler:

*Bundan **önce** Napolyon, Osmanlı Valisi Cezzar Ahmet Paşaya üç kez mektup göndermiş ve amacının İngilizlere karşı kazanmak olduğunu belirtip kendisinin canını bağışlayacağını vurgulamıştır.*

*Yapılan başka bir **çalışmada**; tarçın tüketiminin 14 sağlıklı birey üzerinde mide boşalma hızı üzerindeki etkisi araştırılmıştır.*

Etkileşimli üstsöylem belirleyici kategorisinde yer alan metin içi belirleyicilere ait veriler Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Metin içi belirleyici türünde olan etkileşimli üstsöylem belirleyicilerine ait veriler

Etkileşimli Üstsöylem Belirleyiciler	Sıklık
Metin içi belirleyiciler (29)	Aşağıda (11), Şekil (4), tablo (2), yukarıda (5), bahsedilen (5)

Tablo 4 incelendiğinde metnin diğer bölümlerine atıfta bulunan metin içi belirleyicilerin sıklık değerinin f(29) olduğu saptanmıştır. Bu veriler, metin içi belirleyicilerin diğer etkileşimli üstsöylem belirleyici türleri arasında en az saptanan söylem belirleyicileri olduğunu göstermektedir. Metin içi belirleyiciler bilimsel söylem açısından en etkili araçlar arasında yer almasına rağmen araştırmanın veri tabanında yok denilecek kadar az düzeydedir. Bu durum üstsöylem belirleyicilerin dengesiz dağılımına işaret etmekte, veri kullanımı ve verinin hipotezle ilişkilendirilme alışkanlığı açısından da olumsuzluk yaratmaktadır.

Veri tabanından örnekler:

*Herhangi bir olayın değişimini gösteren **grafik**...*

*Sancar, ders kitaplarında da **bahsedilen** altı önemli buluşa imza atmıştır.*

*Viking kültürü ile ilgili olarak **aşağıda** verilen bilgiler...*

Veri tabanından alınan örneklerde de görüldüğü üzere metin içi belirleyiciler metin bünyesindeki diğer kısımlara atıf yaparak hedef kitleye ek bilgiler verme üzerine inşa edilmiş birimlerdir.

Etkileşimli üstsöylem belirleyici kategorisinde yer alan tanıtlayıcılara ait veriler Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Tanıtlayıcı türünde olan etkileşimli üstsöylem belirleyicilerine ait veriler

Etkileşimli Üstsöylem Belirleyiciler	Sıklık
Tanıtlayıcılar (660)	Göre(602), şeklinde (36), biçiminde (22),

Çalışmanın veri setinde yer alan tanıtlayıcı türündeki etkileşimli üst söylem belirleyiciler incelendiğinde bu kategorideki söylem belirleyicilerin sıklık değerinin f(660) olduğu tespit edilmiştir. Tanıtlayıcı türündeki üstsöylem belirleyicilerden "göre" ifadesinin diğer tanıtlayıcılara göre daha sık kullanıldığı belirlenmiştir. İçerik açısından bir fikri kuvvetlendirme fonksiyonu ile kullanım şeklinin baskın şekilde ön planda olduğu söylenebilir. Tanıtlayıcı türündeki üstsöylem belirleyicilerin kullanımı savunulan düşünce, fikir, hipotezin başkalarının söylemleriyle desteklenmesi, ikna edici boyutunun sağlamlştırılmasıyla ilgili olduğu düşünüldüğünde akademik Türkçe eğitimi alan bireyler açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilir. Öğrencilerin savundukları düşünceyi akademik söylemde farklı kaynaklardan güçlendirmesi, destekleme yoluna gitmesi ve bu durumun alışkanlık haline dönmesi süreç açısından gereklidir.

Veri tabanından örnekler:

Arkeologlara göre piramitin temelini kazmak için 100.000 işçi çalışmış, daha sonra bir bu kadar işçi de piramitin inşasında kullanılan her biri yaklaşık 2 tonluk, 2 milyon 300 bin kadar taşı üst üste dizmek için çalışmıştır.

"Sürdürülebilir ya da yenilenebilir enerji kaynakları nelerdir?" sorusunu yanıtlayacak olursak, bu sorunun yanıtını güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, jeotermal enerji, hidroelektrik enerjisi, biyokütle enerjisi ve dalga enerjisi (vb.) şeklinde verebiliriz

Etkileşimli üstsöylem belirleyici kategorisinde yer alan kod çözümleyicilere ait veriler Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Kod çözümleyici türünde olan etkileşimli üstsöylem belirleyicilerine ait veriler

Etkileşimli Üstsöylem Belirleyiciler	Sıklık
Kod Çözümleyiciler (421)	Gibi (318), örneğin (56), öte yandan (25), şöyle (16), diğer/başka bir deyişle (6)

Tablo 6 incelendiğinde kod çözümleyici türündeki etkileşimli üstsöylem belirleyicilerin sıklık değerinin f(421) olduğu tespit edilmiştir. Kod çözümleyici türündeki üst söylem belirleyicileri daha çok örneklendirme, benzetme ve detaylandırma işlevleriyle kullanılmış; anlamı kuvvetlendirme gayesi gözetilmiştir.

Veri tabanından örnekler:

Öte yandan, Azteklerde tanrılara insan kurban etmek yaygın bir uygulama ve inanış olsa da özellikle İnkalarda insan kurban etme törenlerine çok ender rastlanırdı.

Sümer ülkesinin insanları da bizim gibi yaşamda ve duygularda inişler, çıkışlar yaşadılar: neşe ve keder, aşk ve nefret, doğum ve ölüm, dostluk ve yalnızlık gibi.

Avrupa'daki üniversiteler, kilise okulları ile özel okulların zamanla kaynaşmasından ortaya çıktı. Üniversitelerde Türk-İslam âlimlerinin eserleri okutuluyordu. Örneğin, tıp alanında özellikle İbn-i Sina'nın Latinceye çevrilmiş eserleri okutuluyordu

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yabancı dil eğitimi salt dil bilgisi kuralları üzerinden şekillendirilen yahut anlama, anlatma becerilerinin geliştirilmesine odaklı bir disiplin değildir. Akademik amaçlarla verilen dil eğitimi hedef

dilde anlamayı ve anlatmayı kolaylaştıran; akademik anlatım tarzlarını da edindirmeyi amaçlayan bir içeriğe sahiptir. Hedef dili öğrenen kitlenin akademik ya da farklı amaçlarla karşılaştığı bilgi odaklı metinleri anlama düzeyi ile değerlendirilmesi son yıllarda belirginleşen eğilimlerdenidir. Bu araştırmada da yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bireylere akademik Türkçe eğitimi maksadıyla hazırlanmış materyaller incelenmiştir.

Üstsöylem belirleyicilerinin kullanımı farklı metin türleri bazında akademik Türkçe öğretimi programlarına dahil edilmesi önemli bir ihtiyaçtır. Ders kitapları profesyonel etkinlikler için güncel platformlar ve doğru bilgiler için bir vücut görevi gördüğünden farklı disiplinlerde sık kullanılan etkileşimli ve etkileşimsel üstsöylem belirleyicilerine yer verilmesi oldukça önemlidir (Çimen ve Kurudayıoğlu, 2020). Araştırma kapsamında etkileşimli üstsöylem belirleyicilerin sıklık dağılımı incelendiğinde yabancı dil olarak Türkçe öğretimine yönelik hazırlanan akademik Türkçe içeriklerinde toplamda 5014 etkileşimli üstsöylem belirleyicinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bağlayıcı kategorisindeki etkileşimli üstsöylem belirleyiciler tüm verinin %66'sını oluşturmaktadır. Bu baskın oran değerlendirildiğinde akademik Türkçe eğitimi özelinde gerekçelendirme, anlatıyı güçlendirme, içerikleri okuyan hedef kitleyi ikna etme gibi amaçların öncelendiği söylenebilir. Metiniçi belirleyicilerin tüm verideki %0,5'lik dağılımı ise içeriklerde grafik ve şekillerden yararlanma düzeyinin çok düşük olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu veri hedef kitlenin daha çok yazılı söylemle şekillendirilmeye çalışıldığını, analitik becerilerin daha geri planda bırakıldığına işaret etmektedir.

Kod çözümleyicilerin verideki dağılımı %8,42 olup anlamı güçlendirme işlevi ile tercih edildiği söylenebilir. Kod çözümleyici türündeki üstsöylem belirleyicilerin anlatıyı doğrudan örneklendiren, somut veri aktarımını amaçlayan, anlatımı yapısal olarak güçlendiren içerikler olduğu düşünüldüğünde hedef kitleyi teze ikna etme düzeyinin de bu durumdan etkileneceği açıktır. Tanıtlayıcı türündeki üstsöylem belirleyicilerin verideki dağılımının %13,2 olduğu tespit edilmiştir. Metindeki hipotezin örneklendirilmesini, daha açık şekilde hedef kitleye aktarımını amaçlayan tanıtlayıcıların düşük düzeyde kalması farklı kaynaklardan fazlaca yararlanılmadığını işaret etmektedir. Çerçeve belirleyici türündeki üstsöylem belirleyicilerinin veri tabanındaki oranının tanıtlayıcı türündeki üstsöylem belirleyicilerine benzer şekilde yaklaşık %12 civarında olduğu saptanmıştır.

Alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde bu araştırmadakine benzer olarak bağlayıcı türündeki üstsöylem belirleyicilerin öne çıktığı, diğer üstsöylem belirleyicilerinin geride kaldığı ve bu durumun akademik dil eğitimi açısından düzeltilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Çimen ve Kurudayıoğlu, 2020; Soyşekerci vd. 2022). Üstsöylemin dil içi kullanımı sadece ikna etme, bağlama, gerekçelendirme gibi işlevlerle kullanılmaz. İçerik oluşturucusu üstsöylem araçları ile muhatap olan kitleyi belirli bir bağlam ve şema içine alma, içerik üreticisi ile içerik arasındaki bağın çeşitli araçlarla güçlendirilmesi neticesinde etkinliğini öne çıkarma, kabul edilebilirliğini artırma gibi gayeler taşımaktadır (Hyland, 2000). Akademik dil takdir edileceği üzere salt bağlayıcı türündeki üstsöylem belirleyicileri kullanılarak yapılandırılacak sınırlı bir alanın çok ötesinde yer almaktadır. Araştırmanın veri tabanı incelendiğinde üstsöylem belirleyicilerinin dengeli dağılmadığı ve akademik söylem açısından tek tip üstsöylem belirleyicilerin tercih edildiği görülmektedir. Bu sonuçlara dayalı olarak şunlar önerilebilir:

- Akademik amaçlarla yabancı dil olarak Türkçe öğrenen bireylerin üstsöylem belirleyicileriyle yeterli düzeyde karşılaşmaları ve bunları yazılı ve sözlü iletişim kapsamında etkin şekilde kullanmaları için uygun materyal tasarımı sağlanabilir.

- İlgili ders materyallerinde üstsöylem belirleyicilerinin dağılımındaki dengesizlik nedeniyle veri tabanı derlem tabanlı olarak gözden geçirilebilir.

- Akademik dil sadece bağlayıcı unsurlardan ibaret olmadığı için akademik söylemde gerekli çeşitlilik ve zenginliğin sağlanması için kod çözümleyiciler, tanıtlayıcılar, metin içi belirleyicilerin ders materyallerinde yeterli düzeyde yer alması gözetilebilir.

- Öğrencilerin yazılı ve sözlü anlatımlarında üstsöylem belirleyicilerini geliştirmek için bunları kullandırmayı içeren, hedef kitleyi ikna edecek anlatım tarzlarını geliştirici etkinlikler planlanabilir.

KAYNAKÇA

Akbaş, E. & Hatipoğlu, Ç. (2018). Metadiscourse variations across academic genres: Rhetorical preferences in textual and interpersonal markers. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 18, 767-775. doi: 10.12738/estp.2018.4.0001

Crismore, A. (1989). *Talking with readers: metadiscourse as rhetorical act*. Peter Lang

Crismore, A., Markkanen, R. & Steffensen, M. S. (1993). Metadiscourse in persuasive writing: A study of texts written by American and Finish university students. *Written Communication*, 10(1), 39-71

Crowhurst, M. (1990). Teaching and learning the writing of persuasive/argumentative discourse. *Canadian Journal of Education*, 15(4), 348-359.

Dağ Tarcan, Ö. (2017). Türkçe bilimsel metinlerde etkileşimli üstsöylem belirleyicileri. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 176-194.

Fraser, B. (1999). What are discourse markers? *Journal of Pragmatics*, 31(7), 931-952.

Hyland, K. (2000). *Disciplinary discourses: social interactions in academic writing*. Longman

Hyland, K. (2005). *Metadiscourse exploring interaction in writing*. Continuum.

Hyland, K., ve Tse, P. (2004). Metadiscourse in academic writing: A reappraisal. *Applied Linguistics*, 25(2), 156-177. <https://doi.org/10.1093/applin/25.2.156>

Kan, M. O. (2016). The use of interactional metadiscourse: A comparison of articles on Turkish education and literature. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 16(5), 1639-1648.

Kennedy, G. (1998). *An introduction to corpus linguistics*. Longman.

Karatay, H., Kartallıoğlu, N., İpek, O., Karabuğa, H., Güngör, H., Tekin, G. & Kaya, S. (2019). *Akademik Türkçe*. H. Karatay (Ed.). Pegem Akademi Yayınları

Kerimoğlu, C. (2014). *Kuram ve uygulamalarla dilbilim, göstergebilim ve Türkoloji-Genel dilbilime giriş*. Pegem Akademi.

Kocaman, A., Özsoy, S., & İmer, K. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Kurudayıoğlu, M. & Çimen, L. (2020). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin akademik yazılarında etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin kullanımı. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(31), 3899-3923.

Leech, G. (1991). The state-of-the-art in corpus linguistics. In K. Aijmer & B. Altenberg (eds) *English Corpus Linguistics*, Studies in Honour of Jan Svartvik. Longman, 8-29.

Maschler, Y. & Deborah S. (2015). Discourse markers: language, meaning, and context. *The Handbook of Discourse Analysis*. Deborah T., Heidi E. H. & Deborah, S. (Eds.). Chichester, UK: John Wiley & Sons Ltd. 189-221.

McEnery, T., Xioa, R. & Tono, Y. (2006). *Corpus-based language studies -an advanced resource book*. London: Routledge.

Mauranen, A. (1993). *Cultural differences in academic rhetoric: A textlinguistic study*. Frankfurt am Main: Peter Lang Publisher

Paltridge, B. (2006). *Discourse analysis: An introduction*. Continuum

Schiffrin, D. (1987). *Discourse markers*. Cambridge University Press.

Soyşekerci, G., Aydın Öztürk, E. & İşeri, K. (2022). Lisansüstü tezlerin sonuç bölümlerinde üstsöylem belirleyicileri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(2): 766-794.

Şimşek, R. (2021). Derlem dilbilim ve derleme kuramsal bir bakış. *Turkish Studies-Language*, 16(3), 2021-2036. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.51828>

Uçan, S. (2019). Durum çalışması araştırması. S. Şen & İ. Yıldırım (Ed.), *Eğitimde Araştırma Yöntemleri* içinde (227-248). Nobel Akademik Yayıncılık.

Uzun, L. (2002). Dilbilim alanında Türkçe yazılan araştırma yazılarında metin dünyasına ilişkin düzenlemeler. L. Uzun & E. Huber (Ed.), *Türkçede bilgi yapısı ve bilimsel metinler*. Die Blaue Eule

Vande Kopple, W. J. (1985). Some expository discourse on metadiscourse. *College Composition and Communication*, 36(1), 82-93.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Williams, J. M. (1981). *Ten Lessons in Clarity and Grace*. University of Chicago Press.

Yin, R. (2018). *Case study research and application* (6.bs). Thousand Oaks, Sage Publication

Zeyrek, D. (2009). Türkçe söylem işaretleme çalışması: ODTÜ-MEDİD. http://medid.ii.metu.edu.tr/yayinlar/zeyrek09_turkce.pdf, Erişim Tarihi: 15.06.2023.